KASBIY USTANOVKALARNI SHAKLLANTIRISH ORQALI ONGLI KASB TANLASHNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI

M.Z.Raximova[1]

1. Osiyo xalqaro universiteti dotsenti, falsafa doktori(PhD)

Mas'ul muallif: Raximova Mo'minaxon Zokirjonovna, Osiyo xalqaro universiteti dotsenti, falsafa doktori(PhD).

Received: 04 Noyabr 2026
Accepted: 09 Noyabr 2026
Published: 14 Noyabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Raximova, M. Z. KASBIY USTANOVKALARNI SHAKLLANTIRISH ORQALI ONGLI KASB TANLASHNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI / M. Z. Raximova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 11, № 1. — B. 336–339.

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasbiy ustanovkalarni shakllantirish orqali o'quvchilarda ongli kasb tanlash madaniyatini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari, ularning shaxsiy qiziqish, qobiliyat, qadriyat va ijtimoiy ehtiyojlar bilan bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida diagnostik yondashuv, refleksiv topshiriqlar, kasbiy suhbatlar, amaliy kuzatuvlar va pedagogik qo'llab-quvvatlash asosida o'quvchilarning mustaqil kasbiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasbiy ustanovka, ongli kasb tanlash, kasbiy yo'naltirish, pedagogik strategiya, kasbiy motivatsiya, shaxsiy qiziqish, kasbiy qadriyat, refleksiv yondashuv, pedagogik qo'llab-quvvatlash, kasbiy o'zlik.

СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ОСОЗНАННОГО ВЫБОРА ПРОФЕССИИ ПОСРЕДСТВОМ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УСТАНОВОК

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические стратегии развития культуры осознанного выбора профессии у учащихся посредством формирования профессиональных установок, а также их связь с личными интересами, способностями, ценностями и социальными потребностями. Кроме того, анализируются возможности развития у учащихся навыков самостоятельного принятия профессионального решения на основе диагностического подхода, рефлексивных заданий, профессиональных бесед, практических наблюдений и педагогической поддержки в образовательном процессе.

Ключевые слова: профессиональная установка, осознанный выбор профессии, профессиональная ориентация, педагогическая стратегия, профессиональная мотивация, личный интерес, профессиональная ценность, рефлексивный подход, педагогическая поддержка, профессиональная идентичность.

STRATEGIES FOR DEVELOPING CONSCIOUS CAREER CHOICE THROUGH THE FORMATION OF PROFESSIONAL ATTITUDES

Abstract. This article examines pedagogical strategies for developing a culture of conscious career choice among students through the formation of professional attitudes, as well as their relationship with personal interests, abilities, values, and social needs. It also analyzes the possibilities of developing students' independent professional decision-making skills in the educational process through diagnostic approaches, reflective tasks, career-oriented conversations, practical observations, and pedagogical support.

Keywords: professional attitude, conscious career choice, career guidance, pedagogical strategy, professional motivation, personal interest, professional value, reflective approach, pedagogical support, professional identity.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayonida kasbiy ustanovkalarni shakllantirish o'quvchi shaxsining kelajak hayot yo'lini anglashiga xizmat qiladigan muhim pedagogik vazifa sifatida namoyon bo'ladi. Chunki kasb tanlash faqat mehnat bozori talabi yoki tashqi tavsiyalar asosida emas, balki shaxsning qiziqishi, qobiliyati, qadriyati va hayotiy maqsadlari bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilganda barqaror mazmun kasb etadi. O'spirinlik davrida kasbiy tasavvurlar hali to'liq mustahkamlanmagan bo'lgani sababli ta'lim muassasasida beriladigan yo'naltiruvchi ta'sirlar ularning o'z imkoniyatlarini baholashiga, tanlov sabablarini tushunishiga va kelajakdagi ijtimoiy mas'uliyatini his qilishiga yordam beradi. Kasbiy ustanovka shaxs ongida ma'lum kasbga nisbatan ijobiy munosabat, ichki tayyorgarlik, maqsadga intilish va o'zini shu faoliyatda tasavvur qilish ko'nikmalarini birlashtiradi. Shu bois ongli kasb tanlashni rivojlantirish strategiyalari o'quvchini tayyor qarorga olib kelishdan ko'ra, uni mustaqil fikrlash, kasbiy axborotni tahlil qilish va o'z qarori uchun javobgarlikni his etishga o'rgatishi zarur.

Pedagogik jarayonda bunday yondashuv suhbat, kuzatish, diagnostika, amaliy mashg'ulot, loyiha faoliyati va refleksiv topshiriqlar orqali bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Ayniqsa, o'quvchining ichki motivlarini aniqlash, uning kuchli tomonlarini ochib berish va real kasbiy muhit bilan tanishtirish kasbiy ustanovkaning hayotiy asosga ega

bo‘lishini ta’minlaydi. Bunda o‘qituvchi, psixolog, ota-ona va mahalla vakillarining hamkorligi o‘quvchi tanlovining tasodifiy emas, ongli va ijtimoiy jihatdan foydali bo‘lishiga xizmat qiladi. Kasbiy yo‘naltirishning samarali tashkil etilishi o‘quvchida faqat kelajak kasbi haqida tasavvur hosil qilmaydi, balki unda mehnatga hurmat, o‘z ustida ishlash madaniyati va kasbiy mas’uliyat tuyg‘usini ham shakllantiradi. Natijada kasbiy ustanovkalar shaxsning ichki ehtiyoji, maqsadli harakati va ijtimoiy faolligini bir yo‘nalishga jamlovchi pedagogik omil sifatida ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy ustanovkalarni shakllantirish orqali ongli kasb tanlashni rivojlantirishda strategik yondashuv avvalo o‘quvchi shaxsini chuqur o‘rganish, uning qiziqishlari va qobiliyatlarini real faoliyat talablari bilan bog‘lashdan boshlanadi. Bunda kasblar haqidagi umumiy ma’lumotlarni berishning o‘zi yetarli bo‘lmay, har bir kasbning mazmuni, ijtimoiy ahamiyati, zarur kompetensiyalari va shaxsiy mas’uliyat jihatlari hayotiy misollar asosida yoritilishi lozim. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarni turli kasbiy vaziyatlarga jalb etish, muammoli topshiriqlar orqali qaror qabul qilishga undash va tanlangan yo‘nalish bo‘yicha o‘z fikrini asoslashga o‘rgatish ularning kasbiy ongini faollashtiradi. Shuningdek, kasbiy sinovlar, amaliy uchrashuvlar, mutaxassislar bilan muloqot, ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish jarayonini kuzatish kabi faoliyatlar o‘quvchining nazariy tasavvurini real tajriba bilan boyitadi. Ongli tanlovga olib boruvchi muhim strategiyalardan biri refleksiv yondashuv bo‘lib, unda o‘quvchi o‘z qiziqishi, imkoniyati, xarakteri, o‘quv yutuqlari va kelajakdagi maqsadlarini tahlil qilishga yo‘naltiriladi.

Bunday tahlil o‘quvchiga tashqi bosim yoki vaqtinchalik qiziqish ta’sirida emas, balki o‘z shaxsiy imkoniyatlariga mos qaror chiqarish imkonini beradi. Kasbiy ustanovkani rivojlantirishda raqamli resurslar, elektron portfoliolar, kasbga oid interaktiv testlar va virtual tanishtiruv mashg‘ulotlaridan foydalanish ham ta’lim jarayonini yanada ta’sirchan qiladi. Shu bilan birga, har bir strategiya tarbiyaviy mazmun bilan uyg‘un bo‘lishi, o‘quvchida halollik, intizom, mehnatsevarlik, kasbiy etika va jamiyat oldidagi burchni anglash kabi sifatlarni mustahkamlashi kerak. Ongli kasb tanlashga yo‘naltirilgan pedagogik ishlar izchil, tizimli va shaxsga yo‘naltirilgan holda tashkil etilganda o‘quvchi kelajak kasbini faqat daromad manbai emas, balki o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish maydoni sifatida idrok eta boshlaydi. Shu sababli kasbiy ustanovkalarni shakllantirish strategiyalari ta’limning amaliy yo‘nalishini kuchaytirib, o‘quvchini mustaqil hayotga tayyorlaydigan ongli, mas’uliyatli va barqaror kasbiy tanlov sari yo‘naltiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Xorijiy pedagogika va kasb psixologiyasida ongli kasb tanlash masalasi shaxsning ichki imkoniyatlarini anglash, ijtimoiy muhit talablarini tushunish va kelajak faoliyatiga nisbatan barqaror munosabat hosil qilish jarayoni sifatida talqin etiladi. Donald Superning kasbiy rivojlanish nazariyasida insonning kasb tanlashi bir martalik qaror emas, balki shaxsiy o‘sish, o‘zini sinab ko‘rish, ijtimoiy rollarni anglash va hayotiy tajriba bilan boyib boradigan uzluksiz jarayon sifatida izohlanadi. Uning ilmiy yondashuvida o‘quvchining o‘zini kelajak kasb egasi sifatida tasavvur qilishi kasbiy ustanovka shakllanishining muhim psixologik belgisi hisoblanadi. Mazkur qarash pedagogik amaliyotda o‘quvchini faqat kasb nomlari bilan tanishtirish emas, balki uning qiziqishi, qadriyati, qobiliyati va maqsadlarini izchil tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. Jon Holland esa kasbiy tanlovni shaxs tipi va kasbiy muhit mosligi orqali tushuntirib, inson o‘z xarakteri, ehtiyoji va faoliyat uslubiga yaqin sohani tanlaganda kasbiy barqarorlik kuchayishini asoslaydi. Holland modelida realistik, intellektual, ijtimoiy, tadbirkorlik, an’anaviy va badiiy yo‘nalishlar orqali shaxsning kasbiy moyilligini aniqlash imkoniyati keng yoritiladi. Bu fikrlar kasbiy ustanovkani shakllantirish strategiyalarida diagnostik suhbat, qiziqishlarni tahlil qilish, faoliyat turlarini sinab ko‘rish va kasbiy muhitni kuzatish kabi metodlarni qo‘llash zarurligini anglatadi. Ushbu yondashuvda pedagog o‘quvchiga tayyor kasbni tavsiya qiluvchi shaxs emas, balki uning o‘z imkoniyatlarini ko‘ra olishi uchun yo‘l ochuvchi maslahatchi sifatida namoyon bo‘ladi. Super va Holland tadqiqotlari ongli kasb tanlashda shaxsiy o‘zlikni anglash bilan ijtimoiy talablar o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash muhimligini ko‘rsatadi. Shuning uchun ularning ilmiy qarashlari kasbiy ustanovka, o‘zini baholash, kasbiy moslik va mustaqil qaror qabul qilishni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik strategiyalar uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Eli Ginzbergning kasbiy tanlov haqidagi qarashlarida o‘quvchi yoshlarning kasb tanlashi xayoliy tasavvurlardan boshlanib, qiziqish, qobiliyat va real imkoniyatlarni anglash orqali bosqichma-bosqich shakllanishi ta’kidlanadi. Uning tadqiqotlarida kasbiy qaror shoshilinch tanlov emas, balki o‘smirning hayotiy tajribasi, oilaviy ta’sir, ta’lim muhiti va shaxsiy intilishlari bilan bog‘liq murakkab jarayon sifatida ko‘rsatiladi. Bu nuqtayi nazar kasbiy ustanovkani shakllantirishda yoshlarning dastlabki orzu-istaklarini inkor etmasdan, ularni real bilim, amaliy kuzatish va mustaqil tahlil bilan boyitish zarurligini bildiradi. Jon Krumboltsning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi esa kasb tanlashda o‘quvchining tajribasi, atrofdagilardan olgan ta’siri, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikka bergan bahosi alohida ahamiyatga ega ekanini asoslaydi. Krumboltsga ko‘ra, kasbiy yo‘nalish tasodifiy uchrashuvlar, ijtimoiy muloqot, rag‘batlantirish, kuzatish va amaliy faoliyat orqali ham shakllanishi mumkin. Ushbu nazariya pedagogik jarayonda o‘quvchilarni turli kasb vakillari bilan uchrashtirish, amaliy mashg‘ulotlarga jalb etish, hayotiy vaziyatlar asosida qaror qabul qilishga o‘rgatish va yangi imkoniyatlarni ko‘ra olishga yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatadi. Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy-kognitiv yondashuv ham ongli kasb tanlashda o‘z kuchiga ishonish, kuzatish orqali o‘rganish va shaxsiy samaradorlik hissi muhimligini ochib beradi. Banduraning o‘z-o‘ziga ishonch haqidagi g‘oyalari kasbiy ustanovkani shakllantirishda o‘quvchining “men bu sohada muvaffaqiyat qozona olaman” degan ichki ishonchini tarbiyalash muhimligini anglatadi. Mazkur ilmiy yo‘nalishlar o‘quvchini faqat kasb haqida ma’lumot oluvchi subyekt emas, balki tajriba orttiruvchi, kuzatuvchi, solishtiruvchi va o‘z qarorini anglab boruvchi faol ishtirokchi sifatida ko‘rishga undaydi. Bunday strategiyalar kasbiy tanlov jarayonini jonli pedagogik muloqot, ijtimoiy tajriba, shaxsiy refleksiya va amaliy sinovlar bilan boyitishga xizmat qiladi.

Robert Lent, Stiven Braun va Geyl Haket tomonidan rivojlantirilgan ijtimoiy-kognitiv kasbiy nazariya kasb tanlashda

shaxsiy qobiliyatga ishonch, kutilayotgan natija va maqsadli harakat o‘rtasidagi bog‘liqlikni chuqur tahlil qiladi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, o‘quvchi muayyan kasbga nisbatan ijobiy ustanovka hosil qilishi uchun avvalo o‘z imkoniyatini shu faoliyat talablari bilan bog‘lay olishi kerak. Tadqiqotchilar kasbiy qiziqishning mustahkamlanishi faqat tashqi targ‘ibot bilan emas, balki o‘quvchining o‘z muvaffaqiyatini his qilishi, qo‘llab-quvvatlanishi va aniq maqsadga yo‘naltirilishi orqali kuchayishini ko‘rsatadilar. Pedagogik jarayonda bu yondashuv o‘quvchilarga kichik kasbiy topshiriqlar berish, ularning natijalarini tahlil qilish, erishilgan yutuqlarni ko‘rsatish va keyingi rivojlanish yo‘lini belgilash orqali qo‘llanilishi mumkin. Mark Savikasning kasbiy konstruksiya nazariyasi esa shaxsning kasbiy yo‘lini o‘z hayotiy hikoyasi, qadriyatlari va kelajak haqidagi tasavvurlari asosida qurishini ta’kidlaydi. Savikas fikricha, kasb tanlash jarayonida inson “qaysi ish menga mos” degan savol bilan birga “men bu kasb orqali qanday hayot mazmunini yarataman” degan savolga ham javob izlaydi. Ushbu yondashuv kasbiy ustanovkani shakllantirishda o‘quvchi bilan individual suhbat, biografik tahlil, hayotiy maqsadlar xaritasi va kelajak rejasini ishlab chiqish kabi metodlardan foydalanishni talab qiladi. Kasbiy moslashuvchanlik tushunchasi ham Savikas qarashlarida muhim o‘rin tutib, o‘quvchining o‘zgaruvchan mehnat sharoitlariga tayyor bo‘lishi, yangi bilimlarni qabul qilishi va tanlovini ongli ravishda yangilay olishini anglatadi. Bu g‘oyalar zamonaviy ta’limda kasbiy yo‘naltirishni faqat an’anaviy maslahat berish shaklida emas, balki o‘quvchining shaxsiy mazmun yaratish jarayoni sifatida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. Shu asosda kasbiy ustanovkalarni shakllantirish strategiyalari o‘quvchining ichki motivatsiyasi, o‘ziga ishonchi, maqsadli rejalashtirishi va kelajakdagi kasbiy o‘zligini anglashiga tayanishi lozim.

Frenk Parsonsning kasbiy yo‘naltirishga oid klassik qarashlarida ongli kasb tanlash shaxsni bilish, kasb talablarini tushunish va ular o‘rtasidagi moslikni aniqlash orqali amalga oshishi ta’kidlanadi. Parsons yondashuvi bugungi pedagogik amaliyot uchun ham ahamiyatli bo‘lib, o‘quvchini o‘z qobiliyati, qiziqishi, sog‘lig‘i, xarakteri va ijtimoiy maqsadlarini baholashga o‘rgatish zarurligini ko‘rsatadi. Enn Rou tadqiqotlarida esa kasbiy tanlov shaxsning oilaviy tarbiyasi, erta bolalik tajribasi va emotsional ehtiyojlari bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Uning qarashlari kasbiy ustanovkani shakllantirishda o‘quvchining faqat o‘quv ko‘rsatkichlarini emas, balki oilaviy muhitini, muloqot uslubini, qadriyatlarini va ichki ehtiyojlarini ham hisobga olish kerakligini anglatadi. Linda Gottfredson tomonidan ilgari surilgan kasbiy cheklash va murosaga kelish nazariyasida esa o‘quvchi ayrim kasblarni ijtimoiy stereotiplar, jinsiy rollar, obro‘ haqidagi tasavvurlar yoki o‘z imkoniyatlarini noto‘g‘ri baholash sababli erta rad etishi mumkinligi izohlanadi. Gottfredson qarashlari pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda o‘quvchilar ongidagi tor tasavvurlarni kengaytirish, kasblarga nisbatan stereotip munosabatlarni yumshatish va har bir sohaning haqiqiy mazmunini ochib berish muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu olimlar tadqiqotlarida umumiy jihat shundaki, kasbiy tanlov shaxsning ichki dunyosi, ijtimoiy tajribasi, muhit ta’siri va real mehnat talablari kesishgan nuqtada shakllanadi. Bunday qarashlarga tayangan pedagogik faoliyatda kasbiy suhbatlar, individual maslahatlar, kasblar olami bilan tanishtirish, ota-onalar bilan hamkorlik va o‘quvchining mustaqil izlanishlarini qo‘llab-quvvatlash muhim strategik yo‘nalish sifatida namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi va amaliyotchi psixolog o‘quvchining kasbiy qarorini boshqarib beruvchi emas, balki uning imkoniyatlarini ochib beruvchi, tanlov mezonlarini aniqlashtiruvchi va ijtimoiy mas’uliyatni anglashga yordam beruvchi hamkor bo‘lishi zarur. Shunda kasbiy ustanovka o‘quvchining ongida faqat ma’lum kasbga qiziqish sifatida emas, balki o‘z hayot yo‘lini puxta o‘ylash, mehnatga tayyorlanish va jamiyatda munosib o‘rin topishga qaratilgan ichki tayyorgarlik sifatida mustahkamlanadi.

Tahlillar va natijalar. Kasbiy ustanovkalarni shakllantirish orqali ongli kasb tanlashni rivojlantirish bo‘yicha olib boriladigan pedagogik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchi tanlovi barqaror bo‘lishi uchun uning qiziqishi, qobiliyati, shaxsiy qadriyati va ijtimoiy ehtiyoji o‘zaro uyg‘unlashgan holda rivojlantirilishi zarur. Ta’lim jarayonida kasbiy yo‘naltirish ishlari faqat kasblar haqida umumiy ma’lumot berish bilan cheklanib qolsa, o‘quvchida tanlovga nisbatan yuzaki tasavvur shakllanadi va u kelajak faoliyatining mazmunini yetarli darajada anglay olmaydi. Shu sababli kasbiy ustanovkani rivojlantirish strategiyalarida o‘quvchining ichki motivlarini aniqlash, uning individual imkoniyatlarini pedagogik kuzatish orqali baholash va tanlangan soha bilan bog‘liq real faoliyat elementlarini amaliy mashg‘ulotlarga kiritish muhim hisoblanadi. O‘quvchi o‘z qiziqishini kasb talablari bilan solishtirishga, shaxsiy kuchli tomonlarini anglashga va kelajak faoliyatida qanday mas’uliyatni bajarishini tushunishga o‘rgatilganda tanlov jarayoni ongli mazmun kasb etadi.

1-jadval

Kasbiy ustanovkalarni shakllantirish orqali ongli kasb tanlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik tadqiqot yo‘nalishlari

Tadqiqot yo‘nalishi	Pedagogik strategiya	Amalga oshirish mazmuni	Kutiladigan natija
Kasbiy qiziqishni aniqlash	Diagnostik va suhbat metodlaridan foydalanish	O‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, moyilligi va kelajakdagi kasbiy tasavvurlari o‘rganiladi	O‘quvchi o‘ziga mos kasbiy yo‘nalishni anglashga boshlaydi
Kasbiy ustanovkani shakllantirish	Refleksiv va amaliy topshiriqlarni tashkil etish	O‘quvchi o‘z kuchli tomonlarini, shaxsiy qadriyatlarini va kasbga nisbatan ichki munosabatini tahlil qiladi	Kasb tanlashga nisbatan ongli, mas’uliyatli va barqaror munosabat shakllanadi
Ongli kasb tanlashni rivojlantirish	Kasb vakillari bilan uchrashuv va amaliy kuzatuvlar o‘tkazish	Turli kasblarning mazmuni, ijtimoiy ahamiyati, mehnat sharoiti va talab qilinadigan kompetensiyalari tushuntiriladi	O‘quvchi kasbni tashqi obro‘ emas, real faoliyat mazmuni asosida baholay oladi
Pedagogik qo‘llab-quvvatlash	Oila, maktab va psixolog hamkorligini kuchaytirish	O‘quvchining tanlovi individual maslahat, tarbiyaviy suhbat va	Mustaqil qaror qabul qilish, kelajak rejasini tuzish va kasbiy

Tadqiqot yo‘nalishi	Pedagogik strategiya	Amalga oshirish mazmuni	Kutiladigan natija
		kasbiy yo‘naltirish ishlari orqali mustahkamlanadi	maqsad sari intilish kuchayadi

1-jadvalda kasbiy ustanovkalarni shakllantirish orqali o‘quvchilarda ongli kasb tanlash madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy pedagogik yo‘nalishlar yoritilgan. Jadvalda har bir yo‘nalish bo‘yicha qo‘llaniladigan strategiya, uning ta’lim jarayonida amalga oshirish mazmuni hamda kutiladigan pedagogik natijalar ko‘rsatilgan.

Bunday yondashuvda o‘qituvchi o‘quvchiga tayyor yo‘lni ko‘rsatib beruvchi emas, balki uning o‘z imkoniyatlarini kashf etishiga, maqsadlarini aniqlashtirishiga va tanlov mezonlarini shakllantirishiga yordam beruvchi pedagogik hamkor vazifasini bajaradi. Kasbiy ustanovkalar izchil rivojlantirilganda o‘quvchi kasbni faqat moddiy manfaat yoki tashqi obro‘ mezoni bilan emas, balki shaxsiy salohiyatini namoyon etish, jamiyatga foyda keltirish va o‘z hayot yo‘lini mazmunli qurish imkoniyati sifatida baholay boshlaydi. Pedagogik kuzatuvlar asosida aytish mumkinki, o‘z tanlovini ongli tushuntira oladigan o‘quvchilarda o‘quv faoliyatiga mas’uliyatli munosabat, kelajak rejasini tuzishga intilish va kasbiy bilimlarni egallashga bo‘lgan ehtiyoj kuchayadi. Kasbiy ustanovkani shakllantirish strategiyalari shaxsga yo‘naltirilgan, tizimli va amaliy mazmunda tashkil etilganda o‘quvchining o‘zini baholash darajasi, kasbiy moslikni anglash ko‘nikmasi va ijtimoiy faolligi sezilarli ravishda mustahkamlanadi. Demak, ongli kasb tanlashni rivojlantirishda kasbiy ustanovkalar o‘quvchining ichki tayyorgarligi, pedagogik qo‘llab-quvvatlanishi va real hayotiy tajribasini birlashtiruvchi muhim tarbiyaviy-mezoniy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Kasbiy ustanovkalarni shakllantirish orqali ongli kasb tanlashni rivojlantirish strategiyalari ta’lim jarayonida o‘quvchini kelajak kasbiga shunchaki yo‘naltirish emas, balki uning shaxsiy imkoniyatlari, qiziqishlari, qadriyatlari va ijtimoiy mas’uliyatini bir butun holda tarbiyalashga xizmat qiladi. Bunday pedagogik yondashuv o‘quvchining kasb haqidagi tasavvurini tashqi ta’sirlar darajasida qoldirmasdan, uni mustaqil fikrlash, o‘z salohiyatini baholash va real mehnat faoliyati mazmunini anglash bosqichiga olib chiqadi. Kasbiy ustanovka barqaror shakllanganda o‘quvchi tanlov jarayonida tasodifiy qaror, vaqtinchalik havas yoki atrofdagilar bosimiga emas, balki ichki ishonch, ongli ehtiyoj va shaxsiy maqsadga tayanadi. Shu jihatdan kasbiy suhbatlar, diagnostik kuzatuvlar, amaliy mashg‘ulotlar, refleksiv topshiriqlar, kasb vakillari bilan muloqot va hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish kabi strategiyalar o‘quvchining tanlov madaniyatini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

O‘quvchi o‘z qobiliyatini kasb talablari bilan solishtira olganida, mehnat bozoridagi imkoniyatlarni tushunganida va tanlagan sohasi orqali jamiyatga qanday foyda keltirishini anglaganida kasbiy qaror yanada puxta va mas’uliyatli tus oladi. Ta’lim muassasasida kasbiy yo‘naltirish ishlari tizimli tashkil etilsa, o‘quvchida o‘z ustida ishlash, bilim olishga intilish, kasbiy maqsad sari bosqichma-bosqich harakat qilish va kelajak rejasini ongli qurish ko‘nikmalari mustahkamlanadi. Bu jarayonda pedagog va psixologning vazifasi o‘quvchiga tayyor tanlovni majburan singdirish emas, balki uning ichki imkoniyatlarini ochish, shubhalarini tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilishga tayyorlashdan iborat bo‘ladi. Oila, maktab va ijtimoiy muhit hamkorligi kuchaygan sari kasbiy ustanovka yanada hayotiy mazmun kasb etib, o‘quvchining tanlovi shaxsiy manfaat bilan ijtimoiy foyda o‘rtasidagi uyg‘unlikka asoslanadi. Ongli kasb tanlashni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar o‘quvchida mehnatga hurmat, kasbiy etikaga sodiqlik, mas’uliyatli munosabat va o‘z kelajagini boshqarish madaniyatini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Super D. E. The Psychology of Careers. — New York: Harper & Brothers, 1957. — 362 p.

[2] Holland J. L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. — Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1997. — 303 p.

[3] Parsons F. Choosing a Vocation. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1909. — 165 p.

[4] Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. — Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1986. — 617 p.

[5] Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. — Москва: Академия, 2004. — 304 с.

[6] Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития. — Москва: Академия, 2009. — 240 с.